

significatur in Psalmis, cum dicit : « Torrente voluptatis » tuæ potabis eos¹, » hoc est enim Eden, quod latine voluptas dicitur : dividitur in quatuor partes, et quatuor virtutes significat, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitiam. Dicitur autem Phison ipse esse Ganges, Geon autem Nilus, quod etiam in Jeremia propheta animadverti potest : nunc aliis nominibus appellantur. Sicut nunc Tyberis dicitur fluvius, qui prius Albula dicebatur. Tygris vero et Euphrates etiam nunc eadem nomina tenent : quibus tamen nominibus virtutes, ut dixi, spirituales significantur : quod etiam ipsorum nominum interpretatio docet, si quis hebræam linguam vel syram consideret. Sicut Jerusalem quamvis sit visibilis et terrenus locus, significat tamen civitatem pacis spiritualiter : et Sion quamvis sit mons in terra, speculationem tamen significat ; et hoc nomen in Scripturarum allegoriis ad spiritualia intelligenda sæpe transfertur : et ille qui descendebat ab Jerusalem in Jericho², sicut Dominus dicit, et in via vulneratus, saucius et semivivus relictus est a latronibus, utique locos istos terrarum, quamvis secundum historiam in terra inveniantur, spiritualiter cogit intelligi.

XIV. Prudentia ergo, quæ significat ipsam contemplationem veritatis, ab omni ore humano alienam, quia est ineffabilis, quam si eloqui velis, parturis eam potius quam paris, quia ibi audivit et Apostolus ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui³. Hæc ergo prudentia terram circumit, quæ habet aurum, et carbunculum, et lapidem prasinum, id est, disciplinam vivendi, quæ ab omnibus terrenis sordibus quasi decocta nitescit, sicut aurum optimum, et veritatem, quam nulla falsitas vincit, sicut carbunculi fulgor nocte non vincitur ; et vitam æternam, quæ viriditate lapidis prasini significatur, propter vigo-

¹ Psal. xxv, 9. — ² Luc. x, 30. — ³ 2 Cor. xii, 4.

rem qui non arescit. Fluvius autem ille qui circuit terram Æthiopiam multum calidam atque ferventem, significat fortitudinem calore actionis alacrem atque impigram. Tertius autem Tygris vadit contra Assyrios, et significat temperantiam, quæ resistit libidini, multum adversanti consilii prudentiæ : unde plerumque in Scripturis Assyrii adversariorum loco ponuntur. Quartus fluvius non dictum est contra quid vadat, aut quam terram circumeat : justitia enim ad omnes partes animæ pertinet, quia ipsa ordo et æquitas animæ est, qua sibi ista tria concorditer copulantur, prima prudentia, secunda fortitudo, tertia temperantia ; et in ista tota copulatione atque ordinatione justitia.

XV. Quod autem ita constitutus est homo in paradiso, ut operaretur et custodiret : operatio illa laudabilior laboriosa non erat. Alia est namque in paradiso operatio, et alia in terra, quo post peccatum damnatus est. Ex eo autem quod additum est : « Et custodiret¹ : » significatum est qualis illa operatio erat. Namque in tranquillitate beatæ vitæ, ubi mors non est, omnis opera est custodire quod tenes. Accipit etiam præceptum, de quo superius jam tractavimus. Quod præceptum, quoniam sic concluditur, ut non ad unum loquatur, sic enim dicit : « Qua die autem manducaveritis, morte moriemini² : » Incipit exponi quomodo sit facta scæmina : et facta dicitur in adjutorium viri, ut copulatione spiritali spiritales foetus ederet, id est, bona opera divinæ laudis ; dum ille regit, hæc obtemperat ; ille a Sapientia regitur, hæc a viro. Caput enim viri Christus, et caput mulieris vir. Ideoque dicitur : « Non est bonum solum hominem esse. » Adhuc enim erat, quod fieret, ut non solum anima corpori dominaretur, quia corpus servilem locum obtinet, sed etiam vi-

¹ Gen. ii, 15. — ² Ibid. 17.

rilis ratio subjugaret sibi animalem partem suam, per quod adiutorium imperaret corpori. Ad hujus rei exemplum foemina facta est, quam rerum ordo subjugat viro: ut quod in duobus hominibus evidentius apparet, id est, in masculo et foemina, etiam in uno homine considerari possit: ut appetitum animæ, per quem de membris corporis operamur, habeat mens interior tanquam virilis ratio subjugatum, et justa lege modum imponat adiutorio suo, sicut vir debet foeminam regere, nec eam permittere dominari in virum: quod ubi contingit, perversa et misera domus est.

XVI. Primo ergo demonstravit Deus homini, quanto melior esset pecoribus, et omnibus irrationabilibus animantibus: et hoc significat quod dictum est, adducta esse ad illum omnia animantia, ut videret quid ea vocaret, et eis nomina imponeret. Ex hoc enim apparet ipsa ratione hominem meliorem esse quam pecora, quod distinguere, et nominatim ea discernere, non nisi ratio potest, quæ de ipsis judicat. Sed hæc facilis ratio est; cito enim homo intelligit se meliorem esse pecoribus: illa est difficilis ratio, qua intelligit in se ipso aliud esse rationale quod regit, aliud animale quod regitur. Et quoniam hæc secretiore sapientia videt, ipsam visionem secretam nomine soporis significari arbitror, quem immisit Deus in Adam, quando ei mulier facta est¹. Ut enim hoc videatur, non est opus oculis istis corporeis, sed quanto quisque ab istis visibilibus rebus in interiora intelligentiæ secesserit (hoc est autem quasi obdormiscere) tanto melius et sincerius illud videt. Ipsa enim cognitio, qua intelligitur in nobis aliud esse quod ratione dominetur, aliud quod rationi obtemperet, ipsa ergo cognitio veluti effectio mulieris est de costa viri, propter conjunctionem significandam. Deinde ut quisque

¹ Gen. II, 21.

huic suæ parti recte dominetur, et fiat quasi conjugalis in se ipso, ut caro non concupiscat adversus spiritum, sed spiritui subjugetur, id est, concupiscentia carnalis non adversetur rationi, sed potius obtemperando desinat esse carnalis, opus habet perfecta sapientia. Cujus contemplatio quia interior est et secretior, et ab omni sensu corporis remotissima, convenienter etiam ista soporis nomine intelligi potest. Tunc enim ordinatissime caput mulieris vir est, cum caput viri est Christus, quæ Sapientia est Dei.

XVII. Sane in locum illius costæ carnem adimplevit, ut hoc nomine insinuaretur dilectionis affectus, quo diligit unusquisque animam suam, et non est durus ut eam contemnat: quod diligit quisque cui præest. Non enim sic nominata est caro isto loco, ut carnalem concupiscentiam significet, sed isto modo potius, quo Propheta dicit, auferri populo cor lapideum, et dari cor carneum¹. Hoc modo enim dicit etiam Apostolus: « Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus². » Aliud est quippe propria locutio, aliud figurata, qualis ista est quam tractamus modo. Quapropter et si visibilis foemina secundum historiam de corpore viri primo facta est a Domino Deo, non utique sine causa ita facta est, nisi ut aliquod secretum intimaret. Num enim aut limus defuit, unde foemina formaretur; aut si vellet Dominus homini vigilanti costam sine dolore detrahere non posset? Sive ergo ista figurate dicta sint, sive etiam figurate facta sint, non frustra hoc modo dicta vel facta sunt, sed sunt plane mysteria et sacramenta, sive hoc modo quo tenuitas nostra conatur, sive aliquo alio meliore, secundum sanam tamen fidem, sunt interpretanda et intelligenda.

XVIII. Vocavit ergo mulierem suam vir, tanquam potior inferiorem, et dixit: « Hoc nunc os de ossibus meis,

¹ Ezech. XI, 19. — ² 2 Cor. III, 3.

» et caro de carne mea¹. » Os de ossibus, fortasse propter fortitudinem et caro de carne, propter temperantiam. Hæc namque duæ virtutes ad inferiorem animi partem, quam prudentia rationalis regit, docentur pertinere. Quod autem dictum est: « Hæc vocabitur mulier, quoniam de » viro suo sumpta est, » ista origo nominis et interpretatio in lingua latina non apparet. Quid enim simile habeat mulieris nomen ad viri nomen, non invenitur. Sed in hebræa locutione dicitur sic sonare, quasi dictum sit: Hæc vocabitur virago, quoniam de viro suo sumpta est. Nam virago vel virgo potius habet aliquam similitudinem cum viri nomine; mulier autem non habet: sed hoc (ut dixi) linguæ diversitas facit.

XIX. Quod autem additum est: « Relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo » in carne una², » quomodo referatur ad historiam non invenio, nisi quod plerumque in genere humano ista contingunt: sed tota prophetia est, cujus Apostolus meminit, dicens: « Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, » et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, » et in Ecclesia³. » Quod Manichæi si non cæci legerent, qui per Epistolas apostolicas multos decipiunt, intelligerent quomodo accipiendæ sint Veteris Testamenti scripturæ, nec tam sacrilega voce auderent accusare quod nesciunt. Quod autem nudi erant Adam et mulier ejus, et non confundebantur, simplicitatem animæ castitatemque significat. Nam et Apostolus ita dicit: « Aptavi vos uni viri » ginem castam exhibere Christo: timeo autem ne sicut » serpens Evam fefellit versutia sua, ita corrumpantur » mentes vestræ a simplicitate et castitate, quæ est in » Christo⁴. »

¹ Gen. ii, 23, etc. — ² Ibid. 24. — ³ Ephes. v, 31. — ⁴ 2 Cor. xi, 2.

XX. Serpens autem significat diabolum, qui sane non erat simplex. Quod enim dicitur sapientior omnibus bestiis, figurate insinuatur ejus versutia. Non autem dictum est, quod in paradiso erat serpens, sed erat serpens inter bestias quas fecit Deus¹. Paradisus namque beatam vitam, ut superius dixi, significat, in qua jam non erat serpens, quia jam diabolus erat: et de sua beatitudine ceciderat, quia in veritate non stetit. Nec mirandum est quomodo mulieri loqui potuerit, cum illa esset in paradiso, et ille non esset: non enim aut illa secundum locum erat in paradiso, sed potius secundum beatitudinis affectum; aut etiamsi locus est talis, qui paradisus vocetur, in quo corporaliter Adam et mulier habitabant, etiam diaboli accessum corporaliter intelligere debemus: « Non utique, sed spirituali » ter, sicut Apostolus dicit, secundum principem potestatis » aëris, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentia². » Numquid ergo visibiliter eis apparet, aut quasi corporeis locis accedit ad eos in quibus operatur? non utique, sed miris modis per cogitationes suggerit quidquid potest. Quibus suggestionibus resistunt, qui vere dicunt, quod item dicit Apostolus: « Non enim ignoramus astutias ejus³. » Quomodo enim accessit ad Judam, quando ei persuasit ut Dominum traderet? numquid in locis, aut per hos oculos ei visus est? sed utique, ut dictum est, intravit in cor ejus⁴. Repellit autem illum homo, si paradisum custodiat. Posuit enim Deus hominem in paradiso, ut operaretur et custodiret: quia sic de Ecclesia dicitur in Canticis canticorum: « Hortus conclusus, fons signatus⁵: » quo utique non admittitur perversitatis ille persuasor. Sed tamen per mulierem decipit: non enim etiam ratio nostra deduci ad consensionem peccati potest, nisi cum delectatio mota fuerit

¹ Gen. iii, 1. — ² Ephes. ii, 2. — ³ 2 Cor. ii, 11. — ⁴ Luc. xxii, 3. — ⁵ Cant. iv, 12.

in illa parte animi, quæ debet obtemperare rationi tanquam rectori viro.

XXI. Etiam nunc in unoquoque nostrum nihil aliud agitur, cum ad peccatum quisque delabatur, quam tunc actum est in illis tribus, serpente, muliere et viro. Nam primo fit suggestio sive per cogitationem, sive per sensus corporis, vel videndo, vel tangendo, vel audiendo, vel gustando, vel olfaciendo: quæ suggestio cum facta fuerit, si cupiditas nostra non movebitur ad peccandum, excludetur serpentis astutia; si autem mota fuerit, quasi mulieri jam persuasum erit. Sed aliquando ratio viriliter etiam commotam cupiditatem refrenat atque compescit. Quod cum fit, non labimur in peccatum, sed cum aliqua luctatione coronamur. Si autem ratio consentiat, et quod libido commoverit, faciendum esse decernat, ab omni vita beata tanquam de paradiso expellitur homo. Jam enim peccatum imputatur, etiamsi non subsequatur factum; quoniam rea tenetur in consensione conscientia.

XXII. Quo autem modo serpens ille peccatum persuaserit, diligenter considerandum est, pertinet enim maxime ad nostram salutem: nam ideo hæc scripta sunt ut jam talia caveamus. Nam cum interrogata mulier respondisset quid eis præceptum esset; ait ille: « Non morte moriemini: » sciebat enim Deus, quoniam qua die manducaveritis ex » illo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii scientes » bonum et malum¹. » Videmus his verbis per superbiam peccatum esse persuasum: ad hoc enim valet quod dictum est: « Eritis sicut dii. » Sicut etiam hoc quod dictum est: « Sciebat enim Deus, quoniam qua die manducaveritis ex » eo, aperientur oculi vestri², » quid hic intelligitur nisi persuasum esse, ut sub Deo esse nollent, sed in sua potestate potius sine Domino, ut legem ejus non observarent,

¹ Gen. iii, 4. — ²Ibid. 5.

quasi invidentis sibi ne se ipsi regerent, non indigentes illius interno lumine, sed utentes propria providentia, quasi oculis suis ad dignoscendum bonum et malum, quod ille prohibuisset? Hoc est ergo quod persuasum est, ut suam potestatem nimis amarent, et cum Deo esse pares vellent, illa medietate, per quam Deo subjecti erant, et corpora subjecta habebant, tanquam fructu arboris constitutæ in medio paradisi, male uterentur, id est, contra legem Dei: atque ita quod acceperant amitterent, dum id quod non acceperant, usurpare voluerunt. Non enim accepit hominis natura, ut per suam potestatem Deo non regente beata sit: quia nulla regente, per suam potestatem beatus esse solus Deus potest.

XXIII. « Et vidit, inquit, mulier, quia bonum est » lignum ad escam: et quia bonum est oculis ad viden- » dum et cognoscendum. » Quomodo videbat, si clausi erant oculi? Sed hoc dictum est, ut intelligeremus eos oculos esse apertos, posteaquam de fructu illo acceperunt, quibus se nudos videbant, et displicebant sibi, id est, oculos astutiæ, quibus simplicitas displicet. Cum enim quisque ceciderit ab illa intima et secretissima luce veritatis, nihil est unde velit placere superbia, nisi fraudulentis simulationibus. Hinc enim et hypocrisis nascitur, in qua multum sibi videntur cordati, qui potuerint fallere et decipere quem voluerint. Dedit enim mulier viro suo, et manducaverunt, et aperti sunt oculi eorum, de quibus jam dictum est; et tunc viderunt quod nudi essent, sed oculis perversis, quibus illa simplicitas quæ nuditatis nomine significata est, erubescenda videbatur. Itaque ut jam non essent simplices, fecerunt de foliis fici sibi succinctoria, tanquam tegentes pudenda sua, id est, occultantes simplicitatem, de qua jam erubescerat astuta superbia. Folia vero fici pruritum quemdam significant, si hoc bene

in rebus incorporeis dicitur, quem miris modis animus patitur cupiditate et delectatione mentiendi. Unde etiam latine salsi dicuntur, qui joculari amant. In jocis autem utique simulatio principatum tenet.

XXIV. Itaque cum deambularet Deus in paradiso ad vesperam, id est, cum ad eos jam judicandos veniret, adhuc ante poenam eorum, deambulabat in paradiso¹, id est, quasi movebatur in eis praesentia Dei, quando jam ipsi stabiles in ejus praeepto non erant; et bene ad vesperam, id est, cum jam ab eis sol occideret, id est, auferretur ab eis lux illa interior veritatis: audierunt vocem ejus, et absconderunt se a conspectu ejus. Quis se abscondit a conspectu Dei, nisi qui deserto ipso incipit jam amare quod suum est? Jam enim habebant cooperimenta mendacii: qui autem loquitur mendacium, de suo loquitur. Et ideo ad arborem se dicuntur abscondere, quae erat in medio paradisi, id est, ad se ipsos, qui in medio rerum infra Deum et supra corpora ordinati erant. Ergo ad se ipsos absconderunt se, ut conturbarentur miseris erroribus, relicto lumine veritatis, quod ipsi non erant. Particeps enim veritatis potest esse anima humana: ipsa autem veritas Deus est incommutabilis supra illam. Ab ea ergo veritate quisquis aversus est, et ad se ipsum conversus, et non de rectore atque illustratore Deo, sed de suis motibus quasi liberis exultat, tenebratur mendacio; quoniam qui loquitur mendacium, de suo loquitur: atque ita turbatur, et vocem illam Prophetæ manifestat, qua dictum est: « Ad » me ipsum anima mea turbata est². » Itaque jam interrogatur Adam, non Deo nesciente ubi esset, sed cogente ad confessionem peccati: non enim et Dominus Jesus Christus tam multa, quae interrogabat, nesciebat. Respondit autem voce ejus audita, abscondisse se, quoniam nudus

¹ Gen. III, 8. — ² Psal. XLII, 7.

esset. Jam miserrimo errore respondit, quasi Deo posset displicere nudus, sicut eum ipse fecerat. Est autem hoc erroris proprium, ut quod cuique displicet, hoc etiam Deo displicere arbitretur. Illud autem sublimiter intelligendum est, quod Dominus ait: « Quis nuntiavit tibi quod nudus » esses, nisi quia ab illa arbore de qua dixeram tibi, ex » illa sola ne manducares, ex illa manducasti¹? » Nudus enim erat a simulatione, sed vestiebatur luce divina. Unde aversus et ad se ipsum conversus, quod significat de illa arbore manducasse, nuditatem suam vidit, et displicuit sibi ex eo quod non habebat aliquid proprium.

XXV. Deinde jam more superbiae in se non accusat quod consensit mulieri, sed in mulierem refundit culpam suam: et sic subtiliter quasi de astutia quam miser conceperat, voluit ad ipsum Deum pertinere quod peccavit. Non enim ait: Mulier dedit mihi: sed addidit dicens: « Mulier quam dedisti mihi². » Nihil est autem tam familiare peccantibus, quam tribuere Deo velle undecumque accusantur: et hoc de illa vena superbiae, ut quoniam sic homo peccavit cum vult esse par Deo, id est, liber esse ab ejus dominio, sicut ille ab omni dominio liber est, quoniam ipse est Dominus omnium; quoniam in majestate par illi esse non potuit, jam lapsus et jacens in peccato suo, parem sibi eum facere conetur. Vel potius illum vult ostendere peccasse, se autem esse innocentem. Et mulier interrogata refert culpam in serpentem: quasi aut ille sic acceperat uxorem ut ei obtemperaret, et non potius ut ipsam sibi obtemperare faceret: aut illa non poterat Dei praeeptum potius custodire, quam verba serpentis admittere.

XXVI. Jam serpens non interrogatur, sed prior excepit poenam, quia nec confiteri peccatum potest, nec habet omnino unde se excuset. Non autem nunc ea damnatio

¹ Gen. III, 11. — ² Ibid. 12.

diaboli dicitur, quæ ultimo iudicio reservatur, de qua loquitur Dominus cum dicit : « Ite in ignem æternum, qui » præparatus est diabolo et angelis ejus¹ : » sed ea poena ejus dicitur, qua nobis cavendus est. Poena enim ejus est, ut in potestate habeat eos, qui Dei præcepta contemnunt. Hoc enim explicatur his verbis, quibus in eum profertur sententia : et inde major poena est, quia de hac tam infelici potestate lætatur, qui solebat antequam caderet, de sublimi veritate gaudere in qua non stetit. Et ideo illi etiam pecora præponuntur, non in potestate, sed in conservatione naturæ suæ : quia pecora non amiserunt beatitudinem aliquam cœlestem, quam nunquam habuerunt, sed in sua natura quam acceperunt peragunt vitam. Dicitur ergo huic : « Pectore et ventre repes. » Quod quidem et in colubro animadvertitur, et ex illo animante visibili ad hunc invisibilem inimicum nostrum locutio figuratur. Nomine enim pectoris, significatur superbia, quia ibi dominatur impetus animi : nomine autem ventris, significatur carnale desiderium, quia hæc pars mollior sentitur in corpore. et quia his rebus ille serpit ad eos quos vult decipere : propterea dictum est : « Pectore et ventre repes. »

XXVII. « Et terram, inquit, manducabis omnibus » diebus vitæ tuæ, » id est, omnibus diebus quibus agis hanc potestatem, ante illam ultimam pœnam iudicii : hæc enim vita ejus videtur, de qua gaudet atque gloriatur. « Terram ergo manducabis, » duobus modis intelligi potest : vel ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deciperis, id est, peccatores, qui terræ nomine significantur : vel certe genus tertium tentationis his verbis figuratur, quod est curiositas. Terram enim qui manducat, profunda et tenebrosa penetrat, et tamen temporalia atque terrena.

XXVIII. Non autem inimicitiae ponuntur inter ipsum

¹ Matth. xxv, 41.

et virum, sed inter ipsum et mulierem. Numquid quia viros non decipit et tentat ? Sed manifestum est quod decipit. An quia ipsum Adam non decipit, sed mulierem ejus ? Sed numquid propterea non est inimicus ejus, ad quem pervenit per mulierem suam illa deceptio, maxime quia de futuro jam dicitur : « Inimicitias ponam inter te et mulierem ? » Si autem quod non deinceps decipit Adam, nec ipsam Evam deinceps decipit. Quare ergo ita dicitur, nisi quia hic manifeste ostenditur, non posse nos a diabolo tentari, nisi per illam animale partem, quæ quasi mulieris imaginem vel exemplum in uno ipso homine ostendit, de qua superius jam multa diximus ? Quod autem etiam inter semen diaboli, et semen mulieris ponuntur inimicitiae, significatur semine diaboli perversa suggestio, semine autem mulieris, fructus boni operis, quo perversæ suggestioni resistit. Et ideo observat ipse plantam mulieris, ut si quando in illicita labitur delectatio, tunc illam capiat : et illa observat caput ejus, ut eum in ipso initio malæ suasionis excludat.

XXIX. Jam de pœna mulieris nulla quæstio est : manifeste enim multiplicatos dolores habet, atque suspiria in hujus vitæ calamitatibus¹ ; et quo in doloribus pariat filios, quamvis et in ista visibili muliere compleatur, tamen ad illam secretiorem consideratio revocanda est. Nam et in pecoribus fœminæ cum dolore pariunt filios, et hæc est in illis mortalitatis conditio potius quam pœna peccati. Potest ergo fieri, ut etiam in fœminis hominibus mortalium corporum sit ista conditio. Sed hoc est magnum supplicium, quod ad istam corporum mortalitatem ex illa immortalitate venerunt. Verumtamen magnum sacramentum est hujus sententiæ, quod nulla abstinencia fit a voluntate carnali, quæ non habeat in exordio dolorem,

¹ Gen. iii, 16.

donec in meliorem partem consuetudo flectatur. Quod cum provenerit, quasi natus est filius, id est, ad bonum opus paratus est affectus per consuetudinem bonam. Quæ consuetudo ut nasceretur, cum dolore reluctatum est consuetudini malæ. Nam et illud quod post partum dictum est: « Erit tibi conversio ad virum tuum, et ipse tui dominabitur: » nonne multæ ac prope omnes mulieres absentibus viris suis pariunt, et post partum se ad illos non convertunt? Quæ autem superbæ sunt mulieres, et dominantur viris, numquid post partum carent hoc vitio, ut viri earum dominantur? Imo quasi dignitatem sibi additam credunt, quod matres fiunt, et plerumque superiores existunt. Quid sibi ergo vult, quod posteaquam dictum est: « In doloribus paries filios, » additum est, « et erit tibi conversio ad virum tuum, et ipse tui dominabitur, » nisi quia illa pars animæ, quæ carnalibus gaudiis tenetur, cum aliquam malam consuetudinem volens vincere, passa fuerit difficultatem ac dolorem, atque ita pepererit consuetudinem bonam, cautius jam et diligentius rationi obtemperat tanquam viro, et ipsis quasi erudita doloribus convertitur ad rationem, et libenter servit jubenti, ne iterum in aliquam perniciosam consuetudinem defluat? Ista ergo quæ videntur maledicta, præcepta sunt, si non carnaliter spiritalia legamus. « Lex enim spiritalis » est¹. »

XXX. Item de sententia ista, quæ prolata est in ipsum virum, quid dicemus? Numquid forte divites, quibus provenit facillimus victus, neque in terra operantur, evasisse istam pœnam existimandi sunt, qua dicitur: « Maledicta terra erit tibi in omnibus operibus tuis, in tristitia » et gemitu tuo manducabis ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas et tribulos pariet tibi, et edes pabulum agri

¹ Rom. vii, 14.

» tui, in sudore vultus tui edes panem tuum, donec revertaris in terram, ex qua sumptus es: quia terra es et » in terram ibis¹? » Sed certe illud manifestum est, quod nemo evadat istam sententiam. Hoc ipsum enim quod in hac vita quisque natus, difficultatem inveniendæ veritatis habet ex corruptibili corpore (sicut enim Salomon dicit: « Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit » terrena inhabitatio sensum multa cogitantem², ») ipsi sunt labores et tristitiæ quas habet homo ex terra; et spinæ ac tribuli sunt punctiones tortuosarum quæstionum, aut cogitationes de provisione hujus vitæ: quæ plerumque nisi extirpentur, et de agro Dei projiciantur, suffocant verbum, ne fructificet in homine, sicut Dominus in Evangelio dicit³. Et quoniam necessitate jam per hos oculos et per has aures de ipsa veritate admonemur, et difficile est resistere phantasmatis, quæ per istos sensus intrant in animam, quamvis per illos intret etiam ipsa admonitio veritatis; in ista ergo perplexitate, cujus vultus non sudet ut manducet panem suum? quod omnibus diebus vitæ nostræ passuri sumus, id est, hujus vitæ quæ transitura est. Et hoc illi dictum est, qui coluerit agrum suum, quia ista patitur donec revertatur in terram, ex qua sumptus est, id est, donec finiat vitam istam. Qui enim coluerit agrum istum interius, et ad panem suum quamvis cum labore pervenerit, potest usque ad finem vitæ hujus hunc laborem pati: post hanc autem vitam non est necesse ut patiatur. Sed qui forte agrum non coluerit, et spinis eum opprimi permiserit, habet in hac vita maledictionem terræ suæ in omnibus operibus suis, et post hanc vitam habebit vel ignem purgationis vel pœnam æternam. Ita nemo evadit istam sententiam. Sed agendum est, ut saltem in hac tantum vita sentiatur.

¹ Gen. iii, 17. — ² Sap. ix, 15. — ³ Marc. iv, 10.